

I. LIBURUKIA

AURKEZPENA	13
1. SARRERA (IOHLEE)	15
2. INDUSTRIA ONDAREAREN INGURUAN	21
Euskadiren industrializazioa: prozesuaren hasiera eta bilakaera	23
Paisaia industrial, ondare-elementu Bizkaiko lurraldean	44
Gipuzkoako eta Arabako industrializazioaren paisaiak	69
Euskadiko industria-ondarearen eta herri-lanaren inbentarioa	97
3. EUSKAL INDUSTRIA ONDAREKO ERAIKINAK ETA GUNEAK	133
NEKAZARITZAKO ELIKAGAIEN INDUSTRIA	135
ARABA	
Destilerías Acha. Likor fabrika	137
Nuestra Señora de Ibernalo irin-fabrika	141
Marqués de Riscal upeltegiak	147
Udal olio-dolarea	152
Zereal-siloak	155
Azucarera Alavesa	159
KAS	165
Beste eraikin eta gune batzuk	168
BIZKAIA	
Conservas Ormaza	177
Artiach	182
C.A. Ceres / Ugalde y Cía. irin-fabrika	187
Harino Panadera	192
Molinos Vascos irin-lantegia	198
Pontón irin-fabrika	204
Beste eraikin eta gune batzuk	210
GIPUZKOA	
Norbega S.A. / Coca-Cola	222
Tabacalera S.A.	228
Beste eraikin eta gune batzuk	233
KONTSUMO-ONDASUNAK	241
ARABA	
CEGASA	243
ECN	246
Beste eraikin eta gune batzuk	250

VOLUMEN I

PRESENTACIÓN
1. INTRODUCCIÓN (AVPIOP)
2. EN TORNO AL PATRIMONIO INDUSTRIAL
La industrialización del País Vasco: inicio y desarrollo del proceso
El paisaje industrial como elemento de patrimonio en el territorio de Bizkaia
Los paisajes de la industrialización de Gipuzkoa y Álava
El inventario de patrimonio industrial y de la obra pública del País Vasco
3. ELEMENTOS DEL PATRIMONIO INDUSTRIAL VASCO
AGROALIMENTACIÓN
ÁLAVA
Destilerías Acha. Fábrica de licores
Harinera Nuestra Señora de Ibernalo
Bodegas Marqués de Riscal
Trujal municipal
Silos de cereal
Azucarera Alavesa
KAS
Otros elementos
BIZKAIA
Conservas Ormaza
Artiach
Fábrica de Harinas C.A. Ceres / Ugalde y Cía.
Harino Panadera
Grandes Molinos Vascos
Fábrica de Harinas del Pontón
Otros elementos
GIPUZKOA
Norbega S.A. / Coca-Cola
Tabacalera S.A.
Otros elementos
BIENES DE CONSUMO
ÁLAVA
CEGASA
ECN
Otros elementos

BIZKAIA	
Beste eraikin eta gune batzuk 259
GIPUZKOA	
Lambretta Locomociones 280
Beste eraikin eta gune batzuk 285
ZERAMIKA, PORLANA ETA BEIRA 311
ARABA	
Ollerietako labea 313
Cerámica de Llodio 316
Villosa-Guardian Llodio 320
Beste eraikin eta gune batzuk 325
BIZKAIA	
Beste eraikin eta gune batzuk 327
GIPUZKOA	
Cementos Rezola 330
Nueva Cerámica de Orio 336
Uriarte, Zubimendi y Cía. porlan-fabrika 340
Beste eraikin eta gune batzuk 346
ENERGIA 357
ARABA	
Antoñanako indarretxea 359
Fontechako indarretxea 363
Beste eraikin eta gune batzuk 368
BIZKAIA	
Patala indarretxea 370
Barazarreko indarretxea 374
Beste eraikin eta gune batzuk 380
GIPUZKOA	
Urumeako indarretxeak 385
Olateko indarretxea 390
Beste eraikin eta gune batzuk 395
ZURA ETA ALTZARIAK 409
ARABA	
Beste eraikin eta gune batzuk 411
BIZKAIA	
Beste eraikin eta gune batzuk 412
GIPUZKOA	
ZIAKO 413
Fagor Mueble 417
Beste eraikin eta gune batzuk 422
MEATZARITZA ETA BESTE BALIABIDE GEOLOGIKO BATZUK 429
ARABA	
Gesaltza Añanako gatz-harana 431

BIZKAIA	
Otros elementos	
GIPUZKOA	
Lambretta Locomociones	
Otros elementos	
CERÁMICA, CEMENTO Y VIDRIO	
ÁLAVA	
Horno de Ollerías	
Cerámica de Llodio	
Villosa-Guardian Llodio	
Otros elementos	
BIZKAIA	
Otros elementos	
GIPUZKOA	
Cementos Rezola	
Nueva Cerámica de Orio	
Fábrica de Cemento Uriarte, Zubimendi y Cía.	
Otros elementos	
ENERGÍA	
ÁLAVA	
Central hidroeléctrica de Antoñana	
Central hidroeléctrica de Fontecha	
Otros elementos	
BIZKAIA	
Central hidroeléctrica Patala	
Central hidroeléctrica de Barazar	
Otros elementos	
GIPUZKOA	
Centrales hidroeléctricas del Urumea	
Central de Olate	
Otros elementos	
MADERA Y MUEBLE	
ÁLAVA	
Otros elementos	
BIZKAIA	
Otros elementos	
GIPUZKOA	
ZIAKO	
Fagor Mueble	
Otros elementos	
MINERÍA Y OTROS RECURSOS GEOLÓGICOS	
ÁLAVA	
Valle Salado de Salinas de Añana	

Beste eraikin eta gunen batzuk	437
BIZKAIA	
Bodovalleko ebakitzea	442
Orconerako kargategia	447
Dolomitas del Norte	452
Pobeña-Kobarongo meategia	458
Zugaztieta	464
Beste eraikin eta gunen batzuk	469
GIPUZKOA	
Irugurutzetako meategiak	486
Mutiloako meategiak	492
Malla Arriko kargategia	498
Aizpeako meategiak	304
Beste eraikin eta gunen batzuk	510
ONTZIGINTZA ETA PORTU-ZERBITZUAK	517
BIZKAIA	
Euskalduna ontziolak	519
Lea ibaiko ontziolak	524
La Naval. Lehenengo dikea	229
Beste eraikin eta gunen batzuk	534
GIPUZKOA	
Elkano arrantzale-kofradia	544
Astilleros Luzuriaga	549
Jaizkibel draga	555
Pasaiaiko portuko administrazio-erakundeak	561
Beste eraikin eta gunen batzuk	567
HERRI-LANAK	577
ARABA	
Zadorrako urtegiak	579
BIZKAIA	
Altos Hornos de Vizcaya. Urtegi zaharreko AHVren presa	584
Matxitxakoko itsasargiak	588
Deustuko eta Udaletxeko zubiak	594
Udondo ibaiaren zubia	600
Alfonso XIII.a zaldain birakaria	606
Burdinazko kaia edo Churrucaren kaia	611
Vizcaya zubia	618
Beste eraikin eta gunen batzuk	623
GIPUZKOA	
María Cristina zubia	629
Platako itsasargia	635
Beste eraikin eta gunen batzuk	639

Otros elementos	
BIZKAIA	
Corta de Bodovalle	
Cargadero de Orconera	
Dolomitas del Norte	
Coto minero de Pobeña-Kobaron	
La Arboleda	
Otros elementos	
GIPUZKOA	
Coto minero de Irugurutzeta	
Coto minero de Mutiloa	
Cargadero de Malla Arria	
Coto minero de Aizpea	
Otros elementos	
NAVALY SERVICIOS PORTUARIOS	
BIZKAIA	
Astilleros Euskalduna	
Astilleros del río Lea	
La Naval. Dique nº 1	
Otros elementos	
GIPUZKOA	
Cofradía de pescadores Elcano	
Astilleros Luzuriaga	
Draga Jaizkibel	
Edificios administrativos del puerto de Pasaia	
Otros elementos	
OBRA PÚBLICA	
ÁLAVA	
Embalses del Zadorra	
BIZKAIA	
Altos Hornos de Vizcaya. Presa del pantano viejo de AHV	
Faro Matxitxako	
Puentes de Deusto y del Ayuntamiento	
Puente del Udondo	
Pasarela giratoria Alfonso XIII	
Muelle de hierro o de Churruca	
Puente Vizcaya	
Otros elementos	
GIPUZKOA	
Puente María Cristina	
Faro de La Plata	
Otros elementos	

PAPERA ETA ARTE GRAFIKOAK 651
BIZKAIA	
Beste eraikin eta gune batzuk 653
GIPUZKOA	
Azpikoetxea paper-errota. Patricio Elorza paper-fabrika 655
Papelera del Araxes 659
Beste eraikin eta gune batzuk 664

PAPEL Y ARTES GRÁFICAS
BIZKAIA
Otros Elementos
GIPUZKOA
Molino de papel Azpikoetxea. Fábrica de papel Patricio Elorza
Papelera del Araxes
Otros elementos

2. LIBURUKIA

INDUSTRIALDEAK 687
ARABA	
Gasteizko industrialdeak 689
INDUSTRIA KIMIKOA 695
ARABA	
Beste eraikin eta gune batzuk 697
BIZKAIA	
Fesa-Ercros 699
Fábrica española de productos químicos y farmacéuticos (FAES) 704
Beste eraikin eta gune batzuk 708
GIPUZKOA	
Beste eraikin eta gune batzuk 715
ZERBITZU PUBLIKOAK 719
ARABA	
Ur-depositua 721
Goya gasolindegia 726
Beste eraikin eta gune batzuk 729
BIZKAIA	
Barakaldoko hiltegia 732
Bilboko udal alondegia 737
Elorrietako ponpatze-estazioa 743
Erriberako merkatua 748
Gaztelondoko alondegi berria 753
Beste eraikin eta gune batzuk 759
GIPUZKOA	
Beasaingo azoka 779
Errenteriako hiltegia 784
Ihurreko gasolindegia 789
Ordiziako azoka 795
Berdura plaza 800
Zerkausia 805
Beste eraikin eta gune batzuk 810

VOLUMEN 2

POLÍGONOS INDUSTRIALES
ÁLAVA
Polígonos industriales de Vitoria-Gasteiz
QUÍMICO
ÁLAVA
Otros elementos
BIZKAIA
Fesa-Ercros
Fábrica española de productos químicos y farmacéuticos (FAES)
Otros elementos
GIPUZKOA
Otros elementos
SERVICIOS PÚBLICOS
ÁLAVA
Depósito de aguas
Gasolinera Goya
Otros elementos
BIZKAIA
Matadero de Barakaldo
Alhóndiga municipal de Bilbao
Estación bombeadora de Elorrieta
Mercado de La Ribera
Nueva alhóndiga de Gaztelondo
Otros elementos
GIPUZKOA
Mercado de Beasain
Matadero de Errenteria
Gasolinera de Ihurre
Mercado de Ordizia
Plaza de la verdura
El Tinglado
Otros elementos

SIDEROMETALURGIA
ETA EKIPAMENDU-ONDASUNAK 821

ARABA

Dámaso Arberas y Cia. 823
Arana-Abreu tailerra 827
San Pedro de Araya. Ajuria y Urigoitia 831
JEZ Sistemas Ferroviarios 836
Beste eraikin eta gunee batzuk 840

BIZKAIA

Altos Hornos de Vizcaya. Ilgner zentrala 852
PROFUSA. Koke-bateria 857
La Basconia 863
Talleres de Zorroza 868
Talleres de Guernica 873
Electrotécnica Artech Hermanos S.A. (EAHSA) 878
Altos Hornos de Vizcaya. Labe Garaia 883
Babcock & Wilcox 890
General Eléctrica Española 896
Beste eraikin eta gunee batzuk 900

GIPUZKOA

Laborde Hermanos 910
S.A. Placencia de las Armas (SAPA) 916
ELMA / GELMA 921
FAGOR Arrasate 928
Construcciones y Auxiliar de Ferrocarriles S.A. (CAF) 933
Labegarieta / Altos Hornos de Bergara (UCEM) 940
Alfa Microfusión 945
Industrias Pampo 950
Patricio Echeverría 954
S.A. Placencia de las Armas 960
SACEM 965
Beste eraikin eta gunee batzuk 970

EHUNGINTZA ETA LARRUGINTZA 1005

BIZKAIA

Boinas La Encartada 1007
Muñoz Mendizábal «Tigrea» eraikina 1013
Tenería Vascongada 1018
Beste eraikin eta gunee batzuk 1024

GIPUZKOA

San Francisco fabrika 1025
Manufacturas Olanan 1030
Beste eraikin eta gunee batzuk 1036

SIDEROMETALURGIA
Y BIENES DE EQUIPO

ÁLAVA

Dámaso Arberas y Cia.	
Taller de Arana-Abreu	
San Pedro de Araya. Ajuria y Urigoitia	
JEZ Sistemas Ferroviarios	
Otros elementos	

BIZKAIA

Altos Hornos de Vizcaya. Central Ilgner	
PROFUSA. Batería de coque	
La Basconia	
Talleres de Zorroza	
Talleres de Guernica	
Electrotécnica Artech Hermanos S.A. (EAHSA)	
Altos Hornos de Vizcaya. Horno Alto	
Babcock & Wilcox	
General Eléctrica Española	
Otros elementos	

GIPUZKOA

Laborde Hermanos	
S.A. Placencia de las Armas (SAPA)	
ELMA / GELMA	
FAGOR Arrasate	
Construcciones y Auxiliar de Ferrocarriles S.A. (CAF)	
Labegarieta / Altos Hornos de Bergara (UCEM)	
Alfa Microfusión	
Industrias Pampo	
Patricio Echeverría	
S.A. Placencia de las Armas	
SACEM	
Otros elementos	

TEXTIL Y CUERO

BIZKAIA

Boinas La Encartada	
Edificio Muñoz Mendizábal «El Tigre»	
Tenería Vascongada	
Otros elementos	

GIPUZKOA

Fabrica de San Francisco	
Manufacturas Olanan	
Otros elementos	

GARRAIOAK ETA KOMUNIKAZIOAK	1039
ARABA			
Maestuko geltokia.	1041
Anglo-Vasco-Navarro trenbidea			
Laudioko geltokia.	1046
Tutera-Bilbo trenbidea			
Telegrafo optikoaren dorrea	1050
Gasteizko geltokia.	1054
Compañía de los caminos de hierro del Norte de España			
Beste eraikin eta gunen batzuk	1059
BIZKAIA			
Abandoko geltokia	1067
Konkordia geltokia	1073
Larreinetako funikularra	1079
Beste eraikin eta gunen batzuk	1084
GIPUZKOA			
Azpeitiako geltokia.	1111
Urolako trenbidea			
Donostiako geltokia.	1117
Compañía de los caminos de hierro del Norte de España			
Igeldo Mendiko Funikularra	1122
Madrid-Irun trenbidearen ingeniari-tza Gipuzkoan	1128
Beste eraikin eta gunen batzuk	1132
ETXEBIZITZAK	1165
BIZKAIA			
Cooperativa La Felicidad	1167
Explosivos Río Tinto lantegiaren kolonia. La Dinamita	1173
La Galana korridore-etxea	1179
Beste eraikin eta gunen batzuk	1182
GIPUZKOA			
Azkoitiko etxe merkeak	1228
Lapitzeko eta Anakako etxe merkeak	1233
San Inazio auzoa	1238
Iraetako Fanderiako kolonia	1244
Beste eraikin eta gunen batzuk	1249
4. BIBLIOGRAFIA	1257
5. ERAIKIN ETA GUNEEN KATALOGOA	1273
6. TOPONIMOEN AURKIBIDEA	1321

TRANSPORTES Y COMUNICACIONES	
ÁLAVA	
Estación de Maestu.	
Ferrocarril Anglo-Vasco-Navarro	
Estación de Llodio.	
Ferrocarril de Tudela a Bilbao	
Torre de telégrafo óptico	
Estación de Vitoria-Gasteiz.	
Compañía de los caminos de hierro del Norte de España	
Otros elementos	
BIZKAIA	
Estación de Abando	
Estación de la Concordia	
Funicular de La Reineta	
Otros elementos	
GIPUZKOA	
Estación de Azpeitia.	
Ferrocarril del Urola	
Estación de Donostia-San Sebastián.	
Compañía de los caminos de hierro del Norte de España	
Funicular del Monte Igeldo	
Ingeniería del ferrocarril de Madrid a Irun en Gipuzkoa	
Otros elementos	
VIVIENDA	
BIZKAIA	
Cooperativa La Felicidad	
Colonia de explosivos Río Tinto. La Dinamita	
Casa de corredores La Galana	
Otros elementos	
GIPUZKOA	
Casas Baratas. Barrio San Martín	
Casas Baratas de Lapitze y Anaka	
Barrio de San Ignacio	
Colonia de la Fandería de Iraeta	
Otros elementos	
4. BIBLIOGRAFÍA	
5. CATÁLOGO DE ELEMENTOS	
6. ÍNDICE TOPONÍMICO	